

ISUS PATNIK I ČOVJEKOVA PATNJA U NOVOM ZAVJETU

Dr Mato ZOVKIĆ

„Doista, u čemu je iskušani trpio, može iskušavanima pomoći” (Heb 2,18). Ovo načelo izvlači autor Poslanice Hebrejima iz utjelovljenosti Sina Božjega koji je s ljudskom subraćom htio postati u svemu jednak (*homoiothênai* – r.17), osim u grijehu. Ovakvo nadahnuto razmišljanje stoji na liniji prvokšćanske kateheze o nužnosti Isusove patnje kao sastavnom elementu njegova mesijanskog poslanja (usp. Lk 24,26). Prva je Crkva, nadahnuta Duhom, vjerovala da eshatonska proslavljenost utemeljitelja novog saveza ne bi bila potpuna, kad ne bi prošla kroz etapu patnje koja je sastavni dio ljudske kontingentnosti i grešnosti.¹ Zato Novi zavjet povezuje svaku patnju čovjeka kao razumnog i slobodnog bića s patničkom smrću i uskrišenjem Isusa, što današnji bibličari složno vide i ističu.²

Biblijska nauka o patnji slojevita je i raznorodna, jer je razasuta po knjigama koje su nastajale kroz niz stoljeća. To ovdje pretpostavljamo kao poznato u općim crtama.³ Ne možemo se upuštati u novozavjetni odjek Deuteroizajinih pjesama o

1 Usp. A. VANHOYE: *Prêtres anciens, prêtre nouveau selon le Nouveau Testament*, Paris 1980, str. 87–105 (egzegeza Heb 2,16–18 uspoređena s Lk 24,26).

2 Usp. najprije leksikonske prikaze: G. DAVANZO: „Sofferente/malato” u S. DE FLORES – T. GOFFIL (izd.): *Nuovo dizionario di spiritualità*, Roma 1979, str. 1494–1504, B. GÄRTNER: „Leiden” u L. COENEN – E. BEYREUTHER – H. BIETENHARD: *Theologisches Begrifflexikon zum Neuen Testament II*, Wuppertal 1972, str. 876–883, MICHAELIS: *Pasho*, ThWNT V (1954), str. 903–939, D. MONGILLO: „Esistenza cristiana” u G. BARBAGLIO – S. DIANICH (izd.): *Nuovo dizionario di teologia*, Roma 1979, str. 411–446, O. A. PIPER: „Suffering and Evil”, *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, 4, New York 1962, str. 450–453, M. L. RAMLOT – J. GUILLET: „Patnja” RBT, str. 840–848, J. SCHARBERT: „Leid”, H. FRIES (izd.): *Handbuch theologischer Grundbegriffe II*, München 1963, str. 37–44, K. L. SCHELKLE: „Leiden” u H. HAAG (izd.): *Bibel – Lexicon*, Einsiedeln 1968², str. 1033–1038. Od teoloških radova o kršćanskom vrednovanju patnje dostupni su mi bili u toku rada: H. URS VON BALTHASAR: „Fragmente über Leiden und Heilen”, *Communio* 6 (1977), str. 193–203, J. GALOT: *Il mistero della sofferenza di Dio*, Assisi 1975, G. GOZZELLINO: „Scandalo e mistero della sofferenza umana. Frammenti di una riflessione teologica”, *Catechesi* 1977, 17, str. 3–24, H. KÜNG: *Bog i patnja*, Zagreb 1979, D. SÖLLE: *Leiden*, Berlin 1978⁴.

3 Od uvjerenja da je svaka nevolja kazna za grijehe vlastite ili zajedničke, preko Jobova protesta protiv tradicionalnog tumačenja patnje do nevinog patnika iz Ps 22 koji uvida da će Jahve iz njegove patnje donijeti novi život svakako je velik razmak. Neka djela o biblijskom poimanju patnje: A. BERTRANGS: *Il dolore nella Bibbia*, Bari 1967, Y. CONGAR: *Sulla malattia*, Brescia 1976, J. A. SANDERS: *Suffering as Divine Discipline in the Old Testament and in the Post-Biblical Judaism*, Rochester 1955, E. SCHWEIZER: *Erniedrigung und Erhöhung bei Jesus und seinen Nachfolgern*, Zürich 1962, E. F. SUTCLIFFE: *Provi-*

Služi patniku, u kojem je prva Crkva s pravom prepoznala pralik Isusa, skromnog, služiteljskog i patničkog Mesije.⁴ Bilo bi vrlo korisno proći novozavjetnu nauku o patnji, ukoliko ona vodi obraćenju i duhovnom sazrijevanju (Heb 2,10; 12,7; 2 Kor 7,10), osobito stoga što je ona nastavak ali i novost u odnosu na Stari zavjet. Posebnu temu sačinjavaju brojni tekstovi Novog zavjeta koji govore o patnjama misionara i predstojnika Crkve (Kol 1,24; 2 Kor 11–12).⁵ Možemo se, međutim, ograničiti na patnju čovjeka, patnju ožalošćenih, prezrenih, podjarmljenih⁶ u svjetlu povijesnog i proslavljenog Isusa iz Nazareta. Ta je patnja u Novom zavjetu izražena glagolima *pashô*, *sympashô*, *kakopatheô*, *synkakopatheô*, pridjevima *sympathês*, *homoiôpathes*, imenicama *pathêma*, *kakopatheia*. Kako je povijesni Isus susretao patnike svih vrsta? Zašto je i kako je sam patio? Što iz njegove patnje slijedi za sve ljudske nevolje? Oslanjamo se ponajviše na Lk, Heb i 1 Pt.

ISUSOVI SUSRETI S PATNICIMA U TOKU MINISTERIJA

Marko i Matej zapisali su Isusovu nastupnu propovijed u Kafarnaumu, koja se sastojala od poziva na obraćenje radi bliskosti kraljevstva Božjega koje počinje biti dostupno po Isusovim djelima i riječima (Mk 1,15; Mt 4,17). Time je Isus htio reći da po njegovu djelovanju Bog počinje neopozivo biti naklonjen ljudima, a u njegovoj osobnoj poslušnosti ljudi se prvi put bezrezervno počinju podlagati Božjoj vladavini.⁷ Luka u svom izvještaju spominje tek usput početak Isusova djelovanja u Galileji (4,14–15) da bi svu pažnju posvetio Isusovu nastupu u Nazaretu. Matej i Marko pokazuju da se dolazak u Nazaret zbio relativno kasno, kad su sta-

---

dence and Suffering in the Old and New Testament, Edinburgh 1955. (prevedeno na njemački pod naslovom *Der Glaube und das Leiden nach den Zeugnissen des Alten und Neuen Testaments*, Freiburg 1958), F. VALENTE: *Il dolore nella Bibbia*, Verona 1947.

4 Usp. E. KRÄNKEL: *Jesus der Knecht Gottes. Die heilsgeschichtliche Stellung in den Reden der Apostelgeschichte*, Regensburg 1972. P. MASSI: „Teologia del Servo di Jahvê e i suoi riflessi nel Nuovo Testamento”, u *Il Messianismo. Arti della XVIII settimana biblica*, Brescia 1966, str. 105–134. L. RUPPERT: *Jesus als der leidende Gerechte? Der Weg Jesu im Lichte eines alt- und zwischentestamentlichen Motivs*, Stuttgart 1972. Egzegete se ne mogu složiti u tome da li se povijesni Isus smatrao slugom patnikom iz Izaiajine knjige, što nikako ne znači da je prva Crkva iskrivila Isusovu nakanu kad je njegovu muku i smrt protumačila kao vikarnu patnju za grijeh ljudi. Sasvim je, naime, na crti povijesnog Isusa misaoni razvoj od požrtvovnog služenja ljudima do umiranja za sve ljude – usp. K. KERTELGE: „Der dienende Menschensohn (Mk 10,45)” u R. PESCH – R. SCHNACKENBURG – O. KAISER: *Jesus und der Menschensohn. Für Anton Vögtle*, Herder 1975, str. 225–239, osobito str. 237.

5 Od brojne literature usp. J. KREMER: *Was am Leiden Christi noch fehlt*, Bonn 1956. B. AHERN: „The Fellowship of his Suffering” u M. J. TAYLOR (izd.): *A Companion to Paul*, New York 1975, str. 37–64. Ph. SEIDENSTICKER: *Paulus, der verfolgte Apostel Jesu Christi*, Stuttgart 1965.

6 Pojam patnika i patnje uzimam ovdje u širem smislu: to je unutarnja tjeskoba ili fizička bol. Za pojam patnje usp. L. M. WEBER: „Leiden”, LTK 6, 926. J. MOHANA: *Soffrire e amare. Psicologia e teologia della sofferenza*, Brescia 1975. A. EMERCY: „Leiden und Schmerz”, *Communio* 6/1977, str. 204–212.

7 Usp. M. ZOVKIĆ: „Isusova nastupna propovijed u Kafarnaumu (Mt 4,17)”, BS 42 (1972), str. 177–191.

novnici Isusova zavičaja već čuli za njegova djela u drugim mjestima i poželjeli da i među njima učini slične znakove. Luka je, čini se, od dvaju Isusovih nastupa u Nazaretu napisao jedan, i to programatski. Sada bismo trebali pročitati Lk 4, 16–30. Propovijed ima dva dijela: u prvom (r.16–20) Isus citatom Iz 61 predstavlja sebe kao Duhom pomazanog i poslanog da djeluje među patnicima, u drugom (r.21–30) sugrađani se nad njim sablažnjuju, on najavljuje prelaz spasenja među pogane, našto ga oni žele kamenovati. Zgoda je sastavljena „prstenasto” prema shemi: Isus čita – narod reagira (r.17–20); Isus tumači – narod reagira (r.21–22), Isus razrađuje – narod reagira (r.23–29), pri čemu r.16 služi kao uvod, a 30 kao zaključak zgode.⁸

U Iz 61,1–7 prorok sužanjstva govori o svom zvanju među zarobljenim sunarodnjacima; najavljuje nastup obećanog izbavljenja.⁹ Moguće je da se oslanjao na već postojeću ustanovu jubilejske godine te obavezu da srodnici (*goel*) otkupe sunarodnjaka koji bi pao u ropstvo. Pomoću tih ustanova prorok sužanjstva podržavao je kod razočaranih sunarodnjaka nadu u povratak te u isto vrijeme preko utjecajnih ljudi, izgleda, pripremljao teren za Kirov edikt. Tekst o pozivu ovog proroka pokazuje znakove doradivanja u poslijesužanjskoj obnovi.¹⁰ Isus riječima sužanjskog proroka najavljuje da je pomazan Duhom. Time aludira na svoje krštenje, koje je apostolska tradicija protumačila kao događaj kojim je Bog Isusa trajno pomazao Duhom Svetim te osposobio da „prođe zemljom čineći dobro i ozdravljajući sve kojima bijaše ovladao đavao” (Dj 10,38). U Starom zavjetu ova pomazanost Duhom bila je svojstvo proroka sa zvanjem, za razliku od kulturnih proroka u sve-tištima i na kraljevskim dvorovima. U Isusovom „danas” iz r.21 te očekivanom pitanju sugrađana r.23 vidimo trag razglašenosti Isusovih mesijanskih djela. Isusovo „danas” je vrijeme spasenja dostupnog po njemu.¹¹ Stoga su Nazarećani već morali čuti da njihov sugrađanin Ješua od nekog vremena čini izvanredna Božja djela.¹² Isus ih kori što ne uviđaju Božju snagu u njegovim djelima i ne prihvaćaju ga za eshatonskog proroka. Na primjerima Ilije, koji je uskrsio sina strane poganke, i Elizeja, koji je ozdravio Naamana Sirca, najavljuje vrijeme prelaza Izraelova spa-

8 Usp. U. BUSSE: *Das Nazareth-Manifest Jesu. Eine Einführung in das lukanische Jesusbild nach Lk 4,16–30*, Stuttgart 1978, str. 47–54. Za egzgezu ove zgode poslužio sam se još komentarima: J. ERNST: *Das Evangelium nach Lukas*, Regensburg 1977, str. 167–177. J. A. FITZMYER: *The Gospel according to Luke 1–9*, New York 1981, str. 525–540. W. GRUNDMANN: *Das Evangelium nach Lukas*, Berlin 1969, str. 118–123. H. SCHÜRMAN: *Das Lukasevangelium I*, Herder 1969, str. 221–244.

9 Usp. komentar Iz 61 – A. S. HERBERT: *Isaiah 40–60*, London 1975, str. 161–164. J. L. MCKENZIE: *Second Isaiah*, New York 1968, str. 180–182. A. PENNA: *Isaia*, Roma 1964, str. 589–591. J. D. SMART: *History and Theology in Second Isaiah*, Philadelphia 1975, str. 256–263.

10 Usp. W. ZIMMERLI: „Das Gnadensjahr des Herrn” u svom djelu *Studien zur alttestamentlichen Theologie und Prophetie. Gesammelte Aufsätze II*, München 1974, str. 222–234. M. RODGERS: „Luke 4: 16–30 – A Call for a Jubilee Year?”, *Reformed Theological Review* 40 (1981) 3, str. 72–82, zastupa mišljenje da se radi o metaforičkom i eshatološkom smislu kako u Iz 61 tako u Lk 4,16 sl.

11 Usp. B. PRETE: „Prospettive messianiche nell' espressione *semeron* del Vangelo di Luca”, u *Il Messianismo*, str. 270–284. J. A. FITZMYER, op. cit., str. 234–235.

12 Usp. K. H. RENGSTORF: *Das Evangelium nach Lukas*, Göttingen 1975, str. 68.

senja poganskim narodima. Sugađani se na to ljute i pokušavaju ga kamenovati. Luka je ovom zgodom htio pokazati da je Isus sveopći Spasitelj, što je jedna od crta njegove teologije.¹³

Značajan je član u izrazu *hoi ptōhoi* (siromasi) za one kojima se Isus osjeća prvenstveno poslan. Član bi se odnosio na svojstvo ili trajno stanje više nego na pojedine osobe.¹⁴ Bez obzira na povijesni pojam siromaha, sužnjeva, slijepih i potlačenih kod proroka sužanjstva i eventualnog propovjednika u vrijeme obnove povratnika, pitamo se tko su oni u Isusovu ministeriju? Na ovo pitanje možemo cjelovito odgovoriti ako Lk 4,18 dopunimo popisom onih kojima se Isus osjeća poslan prema 6,20–22; 7,22 i 14,21. Prvi tekst je Lukina verzija blaženstava, drugi je Isusov odgovor Krstiteljevim učenicima o sebi, treći je naredba gospodara iz parabole o uzvanicima. Usporedimo popise:

4,18	6,20–22	7,22	14,21
<i>siromasi</i>	<i>siromasi</i>	slijepi	<i>siromasi</i>
sužnji	gladni	hromi	sakati
slijepi	žalosni	gubavi	slijepi
potlačeni	progonjeni	gluhi	hromi
		mrtvi	
		<i>siromasi</i>	

U sva četiri niza stoje siromasi, dok se popis ostalih patnika razlikuje; u prvom, drugom i četvrtom popisu oni su na prvom mjestu, u trećem na posljednjem; dakle, svakako naglašeni. Zato siromasi označuju sve druge kojima je potrebna materijalna ili duhovna pomoć.¹⁵ Iako ima egezegeta koji ovdje ne vide prvenstveno zemaljske potrebe ljudi,¹⁶ ipak, na liniji starozavjetnog poimanja spasenja Bog spašava cijelog čovjeka. Dapače, Izrael doživljava Boga kao spasitelja prvenstveno po materijalnoj pomoći u tjeskobnim situacijama. Isusovo djelovanje u prilog bolesnim, siromašnim i potlačenim znak je nastupa kraljevstva Božjega. Zato se u nazaretskom nastupu ne radi samo o duhovno siromašnim, slijepim, zatočenim.¹⁷

Isus je kasnije u toku ministerija izjavio: „Tko hoće da među vama bude prvi, neka bude svima sluga. Jer ni Sin čovječji nije došao da bude služen, nego da služi i život svoj dade kao otkupninu za mnoge” (Mk 10,44–45; usp. Mt 20,28; Lk 22,26–27). To Isus govori Dvanaestorici koji se laktaju za važnijim položajem u njegovu budućem kraljevstvu. Oni se ljute na Zebedejeve sinove što te položaje za sebe izričito traže. (Kod Mateja šalju majku da ih preporuči, ali će Markov izvješ-

13 Usp. W. BARCLAY: *Introduction to the first three Gospels*, Philadelphia 1975, str. 216–217.

14 Usp. C. STUHLMUELLER: „The Gospel according to Luke”, JBC II, 131.

15 Usp. U. BUSSE, op. cit., str. 33–34 („andere Bedürftige”), te 77–78.

16 Usp. H. SCHÜRMAN, op. cit., str. 230–231.

17 Usp. J. ERNST, op. cit., 170–171. W. GRUNDMANN, op. cit., str. 119–122, vidi u „sužnjima” opsjednute iz kojih Isus izgoni đavle te grešnike kojima oprašta grijeh. Takvo djelovanje Isusa dokaz je stvarnog nastupa a ne samo blizine kraljevstva Božjega.

taj biti povijesno točniji, jer Matej štiti predstojnike Crkve!) Isus postavlja pravilo o veličini služenja i pri tome bez lažne poniznosti ili umišljenosti stavlja sebe za uzor. Egzegete smatraju da je izreka o služenju Sina čovječjeg bila odvojena od izreke o vikarnoj smrti koja ima biti otkup za mnoge, odnosno za sve.¹⁸ Kerigma je u svjetlu Deuteroizaije vrlo brzo protumačila Isusovu smrt na križu kao umiranje za sve ljude. Neki se egzegete pitaju da li je povijesni Isus točno tako gledao na svoju smrt kako ju je Crkva kasnije protumačila. Makar on i ne gledao svoju nasilnu smrt točno u svjetlu Iz 53, ipak je ona na liniji njegova povijesnog služenja patnicima i svim ljudima: „Između izreke o služenju Sina čovječjeg u skromnosti i njegova samopredanja kao otkupnine za mnoge postoji unutarnja zbiljska srodnost, unatoč svim razlikama. Isusovo predanje u zemaljskom životnom služenju nalazi posljednji i najsadržajiniji izraz u njegovoj smrti. I obratno, zadovoljštinsko samopredanje Isusa u smrti biva pripravljeno i nošeno od njegova cijelog služenijskog života... Izreka o služiteljskom Sinu čovječjem, koja je na početku morala biti shvaćana jedino iz konteksta u Mk 10,42–45, osnažena je njegovim zadovoljštinskim životnim samopredanjem. Time joj daje ne samo bliskost s povijesnim Isusom i njegovim shvaćanjem vlastite smrti nego je čuva od soteriološkog sužavanja. Tako zadovoljštinsko samopredanje pokazuje Isusov služiteljski ministerij u krajnjoj konsekvenciji i plodnosti”.¹⁹

Isus je služio svim ljudima s kojima se susretao u toku ministerija, a posebno je svojom dužnošću smatrao proklamirati *oproštenje grijeha* koje Bog dariva nezaluženo. Na tom području karakteristična je zgoda s uzetim kojega spuštaju pred Isusa kroz krov, a donose je sva tri sinoptika (Mk 2,1–12; Mt 9,1–8; Lk 5,17–26). Prva je Crkva ovu zgodu o ozdravljenju uzetoga s pravom povezala s Isusovim logionom o vlasti Sina čovječjeg koji u ime Božje oprašta grijehe. To nije daleko od povijesnog Isusa, jer „ozdravljenje uzetoga postaje argument za oproštenje grijeha. Ozdravljenje od bolesti i oproštenje grijeha nisu, naime, tako udaljeni. Čak ni onda kad ljudi više ne vjeruju u demone bolesti i kazne. Ozdravljenje čovjeka ne odnosi se samo na tijelo. 'Otkupljenje' mora totalno zahvatiti čovjeka, barem je na to usmjeren.”²⁰ Isus je ovom bolesniku uz zdravlje darovao i oproštenje grijeha... Jedno i drugo je nezaluženi dar Božji, znak i dokaz Isusova služenja potrebnima.

---

18 Usp. R. PESCH: *Das Markusevangelium* 2, Herder 1977, str. 160–167.

19 K. KERTELGE: „Der dienende Menschensohn (Mk 10,45)”, u R. PESCH – R. SCHNAKKENBURG – O. KAISER (izd.): *Jesus und der Menschensohn*, str. 225–239; citati sa str. 237 i 239. Usp. P. STUHLMACHER: „Existenzstellvertretung für die Vielen: Mk 10,45 (Mt 20,28)” u R. ALBERTZ – H. P. MÜLLER – H. W. WOLFF – W. ZIMMERLI (izd.): *Werden und Wirken des Alten Testaments' Festschrift für Claus Westermann*, Göttingen 1980, str. 412–427. On, između ostalog, kaže: „Prema tome, novozavjetna biblijska znanost ne treba uskraćivati odgovor na važno pitanje, kako je Isus razumio svoje poslanje i svoju smrt. Može pouzdano reći da je Isus djelovao, patio i zastupnički podnio smrt kao mesijanski pomiratelj. A mesijanski je pomiratelj utjelovljenje Božje ljubavi koja odabire i izbavlja izgubljene a koju nam Deuteroizaija svjedoči posebno upečatljivo i snažno” (str. 426–427).

20 J. GNILKA: „Das Elend vor dem Menschensohn”, u *Festschrift Vögtle*, str. 196–209, citat sa str. 208.

Slijedeći tipični susret s grešnicima kao svojevrsnim patnicima jest onaj u kući Šimuna farizeja, kad grešnica u znak zahvalnosti što joj Bog po Isusu oprašta, svojom kosom briše Isusove noge, namočene suzama zahvalnicama (Lk 7,36–50). Grešnica je doživjela prezir službenih svetaca koji su je bili zauvijek otpisali. U Isusovim propovijedima i postupcima uvidjela je da i za nju postoji mogućnost povratka među „normalne”, da i njoj milosrdni Bog nudi oprostjenje. Došla je u Šimunovu kuću sigurna da je Isus neće odgurnuti kao ostali sugrađani. Tražila je vanjski, osjetni znak da joj Bog oprašta. Isusova izreka o opraštanju mnogih njezinih grijeha i radi velike njezine ljubavi (r.47) mora se shvaćati tako da ljubav nije uvjet za oprostjenje nego zahvala i posljedica opraštenja. *Hoti egapēsen poly* nije uzročno nego posljedično: „Oprošteni su joj grijesi mnogi *tako da* je otpočela silno ljubiti.”²¹

Zgoda sa Zakejem još je karakterističnija za Isusovu naklonost prema duhovnim patnicima. Donosi je jedini Luka kao i prethodnu zgodu (Lk 19,1–10). Pred Zakejem, koji se popeo na smokvu da vidi neobičnog proroka što ne odbija sjesti za stol s grešnicima u znak da Bog i njih ljubi, Isus se zaustavlja i govori da želi biti njegov gost. Time svjedoči da je Božje oprostjenje brže od čovjekova obraćenja i zadovoljštine za počinjene grijeha. Ulaskom u carinikovu kuću Isus briše ondašnju teološku podjelu ljudi na pravedne i grešne te izjavljuje: „Danas je došlo spasenje ovoj kući, jer i on je sin Abrahamov” (r.9). Luka ne čeka smrt Isusovu na križu da uz nju veže spasenje ljudi. Spasenje teče iz Isusove osobe: „danas”, u Isusovoj osobi grešnik biva uključen u spasenje koje Bog dariva.²² Građani Jerihona prigovaraju Isusu što je svratio grešniku, kao što su i drugom zgodom prigovarali (usp. 5,30; 15,2), a Zakej se u znak zahvalnosti za Isusov ulazak i spremnosti na obraćenje, zavjetuje dati od nepravedno stečenog imanja više (polovinu) nego što su propisivali ondašnji rabini (petinu).²³ Zakej pri tome naziva svoga gosta Gospodinom, što je poslijeuskrni naziv za Isusa, ali i znak Zakejeve vjere da po Isusu Bog zaista ljubi grešnike te postaje prijatelj izgubljenih i ozloglašanih. Ova zgodu stoji nakon parabole o farizeju i cariniku (18,9–14) te parabole o opasnosti bogatstva (18,18–30). Zakej kao da popravljiva grijeh bogataša koji misli da je s njim sve u redu, a iznutra je jadnik.

U tom ozračju Sina čovječjeg koji uprisutnjuje besplatnu, neucjenjivačku ljubav Božju prema svima ljudima, posebno prema patnicima, valja razumijevati Isusova *čudesna*. U apologetici smo naučili vrednovati Isusova čudesna ozdravljenja i druge natprirodne zahvate kao dokaze njegova božanstva. I danas, izgleda, ima bibličara koji se ne mogu oteti takvom vrednovanju.²⁴ Na liniji Isusova služenja čudesna su, međutim, prvenstveno iskazivanje samilosti patnicima, ljubavi i poštovanja prema cjelovitom čovjeku.²⁵ Luka je u vlastitoj građi i ovdje istaknuo Isusovu na-

21 Usp. H. SCHÜRMAN, op. cit., str. 431–443. J. A. FITZMYER, op. cit. str. 683–692.

22 Usp. J. ERNST, op. cit., str. 512–516.

23 Usp. W. GRUNDMANN, op. cit., str. 359–360.

24 Usp. A. ŠKRINJAR: „Biblijsko shvaćanje čudesna, napose Isusovih”, OŽ 1977, str. 10–43.

25 Usp. A. WEISER: *Was die Bibel Wunder nennt*, Stuttgart 1975. ISTI: „Kako razumjeti novozavjetne izvještaje o čudesima?”, BS 46 (1976) 4, str. 419–428. ISTI: *Središnje teme Novoga zavjeta*, Zagreb 1981, str. 24–39. A. GEORGES: *Etudes sur l'oeuvre de Luc*, Paris

klonost prema patnicima posebne vrste. Tako donosi zgodu o uskrišenju udovičina sina u Nainu (7,11–17), gdje Isus najprije tješi ucvljenu majku, a onda oživljava njezinog sina, bez kojega bi sirota udovica u životu teško prolazila. U Starom zavjetu udovice i sirote su predmet posebne Božje brige: „Kako je sin još mlad, otac mu je morao umrijeti u mladim godinama; u tom slučaju bio je po židovskom mišljenju grešnik, jer je rana smrt kazna za grijeh. To vrijedi i za mladića. Njegova je smrt vidljiv znak roditeljske krivnje, ako je još ispod dvadeset godina. U svakom slučaju, po mišljenju ondašnjih Židova, na nesreći udovice jasno se pokazuje Božji sud. U posmrtnoj povorci nalazi se veliko mnoštvo ljudi, jer je za Židova ispraćaj pokojnika zaslužno djelo. Toj ženi Isus iskazuje milosrđe i traži da prestane plakati.”²⁶

Da bi bolesnicima iskazao samilosnu ljubav koja ne ucjenjuje nego iskreno pomaže, Isus je i subotom liječio (usp. Lk 14,1–6). Time je navukao na sebe opasnu mržnju farizeja, ali nije odustajao tvrdeći da je važnija pomoć patnicima nego održavanje religijskog počinka: „Subota je stvorena radi čovjeka, a ne čovjek radi subote” (Mk 2,27; Mt 12,28 i Lk 6,5 donose samo paralelnu izreku: „Sin čovječji gospodar je subote”, a ne i načelo o relativiziranju subotnjeg počinka). Takvo tumačenje volje Božje u prilog slabim ljudima moralo je kod Isusovih protivnika izazivati želju i planove da ga silom ušutkaju.

U zgodi o ozdravljenju deset gubavaca (Lk 17,11–19) Isus se objavljuje kao iscjelitelj njihove bolesti i osamljenosti, jer ih je guba isključivala iz ljudskog društva. Luka, koji jedini donosi ovu zgodu, pokazuje da se samo Samarijanac došao zahvaliti nakon ozdravljenja. Prisutni su Isusovu pohvalu morali slušati uz tihe prijetnje i škripanje zubi. Usudio se pohvaliti prezrene strance kao dostojne Božjeg smilovanja i sposobne za život po Božjim zapovijedima. Slično su morali mrmljati na parabolu o milosrdnom Samarijancu, jer je prezreni poganin ispao ljudskiji i pobožniji od svećenika i levite. Židovi su smatrali da imaju izvjesno pravo na Božju pomoć. Isus je pokazao da nitko ne može Boga zvati na račun, ali Bog jest milosrdan prema svima, posebno prema patnicima. Za Isusov stav prema patnicima značajno je i ozdravljenje zgrčene žene o kojem izvještava jedino Luka (Lk 13,10–17). To se događa za vrijeme subotnje službe čitanja u sinagogi. Isus je te subote predvodio bogoslužje riječi. Bit će da je bolesnica, koja je 18 godina bolovala, taj dan zakasnila u sinagogu. Ona ništa ne traži, ne moli ozdravljenje. Već se bila pomirila sa svojom bolešću te je došla u vjeri tražiti snagu da je dalje podnosi. Isus je ozdravlja riječima: „Oslobođena si od svoje bolesti!” Poslije tumači da ju je sotona držao svezanu tih 18 godina. Ozdravljenje ove bolesnice jedan je od događaja iz Lukina evanđelja po kojima Isus očituje sućut prema ženama, koje su u Palestini i grčkim gradovima prvog stoljeća bile uglavnom zapostavljene. Isus im pokazuje da su i one dobro došle u djelu spasenja te ih jednako liječi ili oslobađa od grijeha kao i muškarce. U ovoj zgodi po Luki Isus tumači bolest kao so-

---

1978. (Čudesna kod Luke: str. 133–148; 289–304). W. LITZELMANN: „Krankenheilungen Jesu in ihrer medizinischen und theologischen Bedeutung”, *Arzt und Christ* 28 (1982) 4, str. 189–210.

26 W. GRUNDMANN, op. cit., 259–260.

toninu vlast nad ljudskom osobom. To se u Lukinu evanđelju i Dj često događa. Naime, on tjelesne bolesti voli pripisivati demonu (4,39; 11,14; 13,14.16). Dvanaest puta egzorcizme predstavlja kao ozdravljenja pomoću glagola *therapeuein* i *iasthai*. Dok Marko redovno razlikuje bolesnike od opsjednutih, Luka ih često miješa, osobito u 7,21, gdje su egzorcizmi spomenuti između ozdravljenja bolesnih i povratka vida slijepima. Čini se da je Luka u ovoj stvari bio pod utjecajem helenističke medicine svoga vremena, koja je bila snažno obilježena demonologijom kao reakcija na racionalističku Hipokratovu medicinu. Ta kulturna pozadina doprinijela je da Luka u sotonu vidi uzročnika svekolikog zla koje čovjek podnosi. Ozdravljajući bolesne Isus pobjeđuje sotonu, a time i sve zlo.²⁷

Isus je imao osjećaj za muke svojih sunarodnjaka i suvremenika. Luka (13, 1–5) izvješćuje kako se zanimao za hodočasnike „kijih je krv Pilat pomiješao s krvlju njihovih žrtava”. Tom je zgodom uskliknuo da oni nisu izginuli zato što bi bili grešnji od ostalih Galilejaca. Time se suprotstavio uobičajenom tumačenju nevolja i patnji kao kazne za grijeh (usp. također Iv 9,2 u slučaju slijepca od rođenja). Isusove parabole odišu njegovom uraslošću u radne napore i neuspjehe svojih suvremenika. Ratar koji zasije pšenicu, a na njivi izraste i kukolj (Mt 13,25), putnik koji na neodgodivom putovanju biva napadnut od drumskih razbojnika (Lk 10,30), otac koji ima neposlušnog sina (Mt 21,30; Lk 15,11), ribar koji uz upotrebljive ribe ulovi i neupotrebljive (Mt 13,47) – sve su to motivi iz svagdanjeg života Galilejaca koji se muče za koru kruha i krov nad glavom. Osobito je značajan Iv 16,21 u okviru oprostajnog govora, gdje Isus svoj odlazak i tjeskobu Dvanaestorice uspoređuje s bolovima porodilje. Sliku o patnjama porodilje Isus ovdje upotrebljava u drugačijem kontekstu od ondašnje apokaliptičke literature i rabina.²⁸ Vjerojatno je Isus ovu sliku upotrijebio ne samo zato što je relativno česta u Starom zavjetu, osobito kod proroka, nego i stoga što su i on i njegovi slušatelji mogli čuti krikove porodilje u svom djetinjstvu i zrelih godinama.

Matej i Luka donose zgodu prilikom koje je Isus „uskliknuo u Duhu Svetom” te zahvalio Ocu što je njegov identitet otkrio „malenima” (Mt 11,25–30; Lk 10, 21–24). Zahvalio je Ocu što maleni u njemu prepoznaju njegova Sina, a učeni jeruzalemski krugovi nemaju što tražiti kod galilejskog rabina. Isus je zahvalan i ponosan što smije biti Mesija neukih, prezrenih, zapuštenih: „Isus zahvaljuje Ocu zato što siromasima i malenima, poniznima i slabima, bolesnima i opsjednutima biva naviješteno: 'Vaše je kraljevstvo Božje' (6,20; usp. 10,9), pri čemu se ne radi o praznim riječima nego o najavi stvarnosti.”²⁹ Ovo je Isusova molitva u kojoj on

27 Usp. A. GEORGE, op. cit., str. 134–135. U. BUSSE: *Die Wunder des Propheten Jesus. Die Rezeption, Komposition und Interpretation der Wundertradition im Evangelium des Lukas*, Stuttgart 1977, zaključuje: „Kod Luke ispunjava Isus kao posljednji eshatološki prorok i Sin čovječji biblijsko obećanje Iz 61,1sl i 58,6 na siromasima, sužnjima i grešnicima u Izraelu time što je pomazan Duhom te kao spasenjsko sredstvo Božje ozdravlja ljude, oslobađa ih i poziva na mesijansku gozbu. Bog u njegovu djelovanju objavljuje svoju volju o spasenju prema navještaju o dostupnom kraljevstvu” (str. 485).

28 Usp. R. SCHNACKENBURG: *Das Johannesevangelium 3*, Herder 1976, str. 177–178.

29 Za egzegezu Lk 10,21–24 poslužio sam se djelom L. FELDKÄMPER: *Der betende Jesus als Heilmittler nach Lukas*, St. Augustin bei, Bonn 1978, str. 151–177; citat sa str. 176–177.

analizira, planira i osnažuje svoje mesijansko djelovanje. Otac ga jedini pravo „zna” u biblijskom smislu i Sin jedini pravo „zna” Oca. Molitvom osnažuje svoje spasenjsko djelovanje među malenima i u prilog malenih. Matejeva redakcija ove zgrade donosi Isusov poziv svima koji su *hoi kopiðntes kai pefortismenoi* – izmoreni i opterećeni (r.29). Na povijesnoj razini bili su to neuki Galilejci koji su bili željni vršiti Božju volju, ali se nisu snalazili u šumi vjerskih propisa. Njegov je jaram sladak a breme lako, zato što sam čini ono od drugih očekuje. On se ovdje predstavlja kao utjelovljena Očeva mudrost.³⁰ Metaforu o jarmu upotrebljavali su i rabini. Ona je na liniji starozavjetne mudrosne literature. Ipak, „umorni i opterećeni” u Mt 11,28 nisu samo oni koji se ne snalaze u sitničavim propisima Zakona. To su i oni koji su u Mt 11,5 Krstiteljevim izaslanicima predstavljeni kao prvi Isusovi šticećeni: slijepi, hromi, gubavi, gluhi, mrtvi i siromasi. Ovu Isusovu izreku valja vezati uz prvo i treće blaženstvo iz Matejeve redakcije. U 11,29 Isus se naziva krotkim i poniznim, a krotkima i poniznima obećaje kraljevstvo Očevo. Zato zove k sebi sve patnike, jer je i on jedan od Jahvinih siromaha, jedan od onih koji prihvaćaju patnju.³¹

U Isusovim susretima s patnicima u toku ministrija vidimo da se on osjeća poslan prvenstveno njima. Izliječio ih je velik broj, ali ne sve. Sam je htio biti siromah i krotak, da bi patnicima pokazao kako i u patnji mogu misliti više na druge nego na sebe: „Čini se da je glavna Isusova pouka o bolesti i ozdravljenju sastavni dio njegova života i stava prema bolesnima: 'obraća ih', izvlači iz stanja pasivnog čekanja, izaziva promjenu njihova stava prema životu. Njihovu pažnju usmjerava prema drugim stvarnostima, rastresa ih od njih samih i usmjerava na temeljne aspekte ljudske situacije.”³²

PATNIK KOJI JE PRIHVATIO PRERANU I NASILNU SMRT

Svojim tumačenjem i vršenjem volje Očeve, osobito novim vrednovanjem Zakona kao središta starozavjetne religije, Isus je došao u konflikt s religijskim i političkim vođama Židova u Palestini prvog stoljeća. On, dakako, nije provocirao; nije forsirao sukob koji bi ga doveo do sigurne i brze smrti. Ipak je u toku ministrija postalo jasno da ga čeka sudbina Krstitelja, Jeremije, Deuteroizajinog Sluge Jahvina i drugih silom ušutkivanih proroka. Isus je u toku ministrija sav postojao za druge i hod u nasilnu smrt bio je njegov prirodni nastavak. Apostoli su spasenjsko značenje Isusove nasilne smrti protumačili svojim sunarodnjacima najlakše pomoću zastupničke patnje Sluge Patnika u Izajinoj knjizi (Iz 53). Sam Isus pošao je u nasilnu smrt u potvrdu onoga što je dotada činio i govorio. U smrti je služeći Sin čovječji još više postao proegzistentni Sin Božji.³³

30 Usp. E. SCHWEIZER: *Das Evangelium nach Matthäus*, Göttingen 1976, str. 177.

31 Usp. J. L. MCKENZIE, „The Gospel according to Matthew”, JBC II, 83.

32 D. MONGILLO, art. cit., 430.

33 Usp. J. GNILKA: „Wie urteilte Jesus über seinen Tod?“, u K. KERTELGE (izd.): *Der Tod Jesu. Deutungen im Neuen Testament*, Herder 1976, str. 13–50.

Ne spada na naše pitanje da raspravljamo da li je posljednja večera zaista bila pashalna gozba, kako opisuju sinoptici, ili ivanovska oproštajna gozba ljubavi na kojoj je Učitelj Dvanaestorici ostavio oporuku da se ljube kao što on njih ljubi da samopredanja u smrt. Svakako je Isus na toj večeri načinio proročku gestu nad kruhom i vinom te sebe predstavio kao onoga koji ide u skorbu nasilnu smrt „za vas” (Lk 22,19–20 i 1 Kor 11,24), odnosno „za mnoge” (Mt 26,28 i Mk 14,24). Razlomljeni kruh znak je skore nasilne smrti a razliveno vino uprisutnjenje skorog izdahnuća. Ovom proročkom gestom Isus podsjeća na Jer 19 gdje ovaj starozavjetni odbačeni prorok – koji je svojim patnjama slika patničkog Sina čovječjeg³⁴ – razbija glinenu posudu u znak da će Jahve uskoro predati grad nemilosti poganskih osvajača. „Na posljednjoj večeri Isus je najavio svoju skorbu i nasilnu smrt te istovremeno time otvorio brane starozavjetnog razmišljanja o čovjekovu životu i smrti pred licem Boga, koji je gospodar vremena i smrtnosti, ali i o smislu koji može imati umorstvo nevinoga. Iskustvo da Bog čovjeka kuša, pri čemu se Božje lice skriva do neprepoznatljivosti, i nada u nerazorivost života koju Bog osigurava označuju raspon tih starozavjetnih misli koje su pretpostavljenije u Isusovu navješćanju vlastite smrti.”³⁵ Isusova je patnja na liniji starozavjetnih proroka koji uviđaju da iz patnje nevinih pojedinaca ili cijelog naroda Bog izvodi novo razdoblje spašenja (usp. Iz 8,22–23; Mih 4,10; Jer 30,6; 31,15 i dr). Na toj liniji Isus je pristajući na nasilnu smrt objavio Boga prisutnog u patnji.

Nakon posljednje večere uslijedila je, prema sinopticima, agonija u vrtu u koji je Isus za vrijeme blagdana morao češće nailaziti da se sa svojim učenicima nasamo odmori i razgovori. Ljudski gledano, to nije moguće, Isus jest na oproštajnoj večeri pristao na skorbu nasilnu smrt, ali on odlazi na prag zrele muževne dobi kao Prorok koji voli život i ljude. Zato se još jednom u molitvi pita, je li volja Očeva da umre baš *takvom* nasilnom smrću? Prikazi evanđelja, iako se međusobno razlikuju, izvješćuju u zbiljskom događaju koji je prvog Crkvi poslužio za razmišljanje o smislu Isusove patnje.³⁶

Zadržat ćemo se поближе na Lukinu prikazu ovog događaja. Za Luku je to prvenstveno uzorna molitva Učitelja koji u tjeskobi žarče moli i zove učenike da ga slijede. Ovo je jedna od deset Isusovih molitava u Lk koje zajedno s njegovim djeli-

34 Usp. poglavlja: „Iskustvo Boga u Jeremijinim ispovijestima” i „Jeremijina sudbina pred Bogom” u disertaciji, obranjenju na Teološkom fakultetu u Ljubljani 1982. god., B. LUJČIĆ: *Iskustvo Boga i čovjeka u Jeremijinoj knjizi*, Sarajevo 1982, str. 90–115, 200–237. Na str. 115 autor kaže za Jeremijinu patnju: „Konfesije pokazuju Jahvu koji je sasvim drugačiji od 'moćnog' Boga tradicije. To je Bog koji ljubeći pati i na taj način i čovjekovu patnju uzima u svoju ljubav, a svoju ljubav pokazuje kao patnju za čovjeka. Takva patnja u ljubavi i ljubav u patnji omogućuje novi oblik ljudskosti.” Cijelu disertaciju kani izdati KS u Zagrebu.

35 A. SCHENKER: *Das Abendmahl Jesu als Brennpunkt des alten Testaments' Begegnung zwischen den beiden Testamenten – eine bibeltheologische Skizze*, Stuttgart 1977, str. 120.

36 Usp. D. M. STANLEY: *Jesus in Getsemane. The Early Church Reflects on the Suffering of Jesus*, New York 1980. Autor smatra da je događaj sigurno povijesni. Nisu svi učenici zaspali tom zgodom, a Isus je po židovskom običaju molio naglas. Tako su apostoli čuli njegovu molitvu i vidjeli da mu je zaista teško ući u nasilnu smrt (ibid., str. 272–273).

ma tvore spasenjsko djelovanje Mesije.³⁷ Jedini Luka bilježi da su učenici pratili Isusa (*êkolouthêsan autô*). Oni su tako s njime povezani u sudbini i patnji. Kod Luke se učenici ne dijele u osmoricu koji ostaju dalje i trojicu koji izbližeg prate Isusovu agoniju. Nijedan ne biva izdvojen, Isus svima upućuje dva puta poziv da mole i svih kori što ne bdiju. Dok su Matej i Marko istaknuli Isusovu potrebu da s njime u trenutku tjeskobe budu najintimniji prijatelji, kod Luke se Isus bori sam i stalo mu je da oni izdrže kušnju koja ih čeka, a ne predbacuje im što ne dijele s njime momentalnu muku.³⁸ Za Luku je karakteristično i to da se Isus „otrgnu” od učenika, što pokazuje njegovu odlučnost da u molitvi potraži utjehu i snagu za patnju koja predstoji. Sva tri sinoptika ističu da Isus pada na koljena. To je znak hitnosti i poniznosti. To je ujedno kršćanski molitveni stav u doba kad se evanđelja pišu, dok su Židovi pretežno molili stojeći. Marko i Luka imaju imperfekt *proseuhêto*, što dokazuje da je Isus dugo molio. Ranije je u toku ministrija Luka pokazao da Isus pred važne odluke provodi cijelu noć u molitvi. Luka je ispustio Markov podatak da se Isus zali učenicima kako je zalostan na smrt. Moli da Otac otkloni „ovu čašu”, a to je patničko mesijanstvo, nasilna smrt. Za Isusovu molbu „ako hoćeš” Luka upotrebljava glagol *boulomai* koji u Novom zavjetu dolazi sa značenjem htijenja nakon zrelog razmišljanja, dok glagol *thelô* znači „htjeti” u smislu spontane želje i prvotnog izbora. Prema Lukinu tumačenju za Isusa smišljeni Očev plan ima prednost nad osobnom naklonošću i željom: „Isusova borba u molitvi ne ide jednostavno za tim da se njegova volja složi s Očevom, nego da on uvidi da li je uzimanje čaše odbačenosti, patnje i smrti stvarno plan Božji u vezi s njime i njegovim poslanjem (*ei boulei*). Činjenica da čaša nije otklonjena postaje za njega znak da je ona uključena u Očevu nakanu.”³⁹ Jedino Luka donosi podatak da se Isusu ukazao anđeo koji ga je krijepio, zatim da je u smrtnoj borbi žarče molio (opet imperfekt *prosêuheto* – r.44), da se krvlju znojio. Isusu nije dovoljno tek pasivno pristati na volju Očevu kad već drugo ništa ne preostaje. On tu volju želi aktivno prihvatiti i ostvarivati. Učio je učenike da trebaju moliti: „*Genêthêto to thelêma sou* – Neka se ispunja volja tvoja” (Mt 6,10). Sada postupa u skladu sa svojom molitvom. Izrazom „usrdnije moljaše” Luka potiče svoju braću u Crkvi da pristanu i na ono što u svom životu ne razumiju te da u kriznim situacijama usrdnije traže volju Božju o sebi. Slika o krvavom znoju nagoviješta mučeništvo nevinog pravednika. Lukin Isus ne predbacuje učenicima što su zaspali, iako Luka zna za tu tradiciju. Potiče ih da mole kako ne bi podlegli u kušnji. Luka kaže da su zaspali od tuge te su tako kontrast Isusu koji se ni u žalosti ne da slomiti nego moli.

„Isus stoji u molitvi sam pred Ocem. Luka naglašava 'razmak' između Isusa i učenika prostornom udaljenošću (r.41) kao i snom koji ih je svladao 'od žalosti'. Iako Isus moli sam, njegova je molitva istovremeno usmjerena i na učenike. Oni ga, naime, 'slijede' pa su s njime povezani sudbinski i patnjom. Oni su kao i on

37 Usp. L. FELDKÄMPER, *op. cit.*, 224–250. Njegova je molitva i ovdje „heilswirksam und heilswermittlend” – „spasotvorna i posrednička”.

38 Usp. J. WARREN HOLLERAN: *The Synoptic Getsemane. A Critical Study*, Roma 1973, str. 83–84.

39 J. WARREN HOLLERAN, *op. cit.*, str. 89.

izloženi nužnom trpljenju. Pred njima stoji alternativa da patnju prihvate kao Očevu volju ili da je otklone, iako je Bog hoće i tako podliježu u kušnji. Stoga Isus dvaput nalaže da mole kako ne bi podlegli kušnji. On im je u isto vrijeme primjer i uzor molitve. Kao što su s njime zajedno u patnji, trebali bi s njime zajedno i moliti.⁴⁰

Samu muku Isusovu pokušat ćemo osvjetliti pomoću riječi s križa. Prije toga sjetimo se da svaki evanđelist iznosi svoju teologiju muke, koja je nastavak glavnih crta njegove obrade preuzete kerigmatske grade o Isusu. Marko je i u toku ministrija prikazivao Isusa kao paradoksalnog Sina čovječjeg, čiji identitet ljudi ne shvaćaju. Tek na križu Isus dopušta da ga poganski oficir nazove Sinom Božjim, koji u paradoksalnoj poniženosti pokazuje da je Bog uz njega.⁴¹ Matej je u toku ministrija poklanjao pažnju Crkvi. I u povijesti muke on je teolog Crkve koji citatima iz Starog zavjeta osvjetljuje događaje za zajednicu Isusovih sljedbenika sastavljenu od obraćenih pogana i Židova.⁴² Luka je teolog Isusa – strpljivog pravednika, koji svojom osobom (ne samo patnjom na križu) donosi spasenje.⁴³ Kod Luke nedostaje vikarni element Isusove patnje i smrti. „Moguće je da njegovo inzistiranje na Isusovu mučeništvu, šutnja o zadovoljštini, rezerviranost pred žrtvom odražavaju njegov grčki mentalitet kao i čitalaca kojima se obraća. Za Grke prvog stoljeća ljudska žrtva je barbarska, smrt nema zadovoljštinske vrijednosti, a propovijedanje raspetog Krista izgleda im 'ludost' (1 Kor 1,23). Stoga se čini da njemu osobno valja pripisati njegov prikaz križa.“⁴⁴ Ivan je u toku ministrija prikazivao Isusa kao utjelovljenu mudrost Očevu, objavitelja koji je put, istina i život i prema kojemu ljudi ne mogu ostati neopredijeljeni. Zato je muka prema Ivanu uzdignuće i vrhunska objava Sina koju Otac potvrđuje. Kod Ivana Otac proslavljuje Sina samim uzdignućem na križ te probadanjem boka iz kojeg teku krv i voda kao simboli Duha, euharistije i krštenja.⁴⁵

Imajući na umu različit pristup Isusovoj mucu na križu kod pojedinih evanđelista, Isusove riječi s križa moramo shvaćati u kontekstu redakcije i teologije evan-

40 L. FELDKÄMPER, op. cit., str. 250.

41 Za Markovu teologiju muke usp. L. SCHENKE: *Studien zur Passionsgeschichte des Markus' Tradition und Redaktion in Markus 14, 1–42*, Stuttgart 1971. H. SCHLIER: *Die Markuspasion*, W. H. KELBER (izd.): *The Passion in Mark, Studies on Mark 14–16*, Philadelphia 1976.

42 Za Matejevu teologiju muke usp. M. ZOVKIĆ: „Okupljanje Crkve pod križem prema Mateju 27,45–56“, Jukić 2 (1972), str. 34–42. G. SCHNEIDER: *Die Passion Jesu nach den drei älteren Evangelien*, München 1973. D. P. SENIOR: *The Passion narrative according to Matthew. A Redactional Study*, Leuven 1975.

43 Za Lukinu teologiju muke usp. A. GEORGE: „Le sens de la mort de Jesus“, op. cit., str. 185–212. V. TAYLOR: *The Passion Narrative of St. Luke*, Cambridge 1972. W. BÖSEN: *Jesumahl Eucharistisches Mahl Endzeitmahl. Ein Beitrag zur Theologie des Lukas*, Stuttgart 1980. A. BÜCHELE: *Der Tod Jesu im Lukasevangelium*, Frankfurt a. M. 1978. F. G. UNTERGASSMAIR: *Kreuzweg und Kreuzigung Jesu. Ein Beitrag zur lukanischen Redaktionsgeschichte und zur Frage nach der lukanischen „Kreuzestheologie“*, Paderborn 1980.

44 A. GEORGE, op. cit., str. 211–212.

45 Za Ivanovu teologiju muke usp. I. DE LA POTTERIE: *Exegesis IV i evangeli: De narratione passionis et mortis Christi Joh 18–19*, Romae, P.I.B. 1970–71. A. DAUER: *Die Passionsgeschichte im Johannesevangelium. Eine traditionsgeschichtliche und theologische Untersuchung zu Joh 18,1–19,30*, München 1972.

delja u kojem one stoje. Od sedam riječi s križa jedna je kod Mateja i Marka, tri su kod Luke, a tri kod Ivana.

Matej i Marko jedini donose psalamski krik Isusov: „Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio” (Mt 27,46; Mk 15,34). Oni ga smatraju tako važnim da ga za svoje grčke čitaoce transkribiraju s izvornika, kako ga je Isus osobno izrekao. Poznato je da je ovo r.1 Psalma 22 koji je jedna od individualnih tužbalica u Knjizi psalama. Starozavjetni patnik žali se u njoj na ruganje ukućana koji smatraju da mu je pobožnost bila uzaludna jer ga je Bog kaznio za tajne grijeha prepustivši ga teškoj bolesti. Taj patnik ipak ne umire u očaju nego vidi da će Bog iz njegove patnje izvući korist za sve ljude i čvrsto vjeruje u spasenje koje Bog dariva.⁴⁶ Psalam ima dva književno i misaono različita dijela: r.1–22 su molitvena tužbalica u kojoj patnik zornim izrazima izliva svoj jad pred Boga, r.23–32 su zahvalnica za ozdravljenje koje se još nije dogodilo, ali je patnik siguran da će ga Jahve spasiti. Ne znamo da li je Isus na križu molio cijeli psalam, ali njegov krik svakako valja razumijevati u duhu molitve starozavjetnog patnika. Kao i psalmist, Isus je duhovno patio zato što su ga prijatelji napustili, što mu se religijske vođe naroda, prisutno mnoštvo i mučitelji rugaju. Patio je i tjelesno, jer je prije razapinjanja doživio kaznu bičevanja i trnove krune, a da ne govorimo o mukama na križu; nije tek izgledalo da trpi, nego je zaista strahovito trpio, što na nekim umjetničkim slikama Raspetoga nije dovoljno izraženo. Ipak se Isusov krik s križa ne smije tumačiti kao totalni očaj i klouće. On se u patnji obraća Ocu riječima: „Bože moj!” Iz njegove molitve izlazi da Bog ne želi njegovu patnju nego je samo pripušta, ne kroteći zloporabu ljudske slobode. Bog, iako svemoćan, prvi trpi od zloporabe ljudske slobode koja dovodi do grijeha i ranjavanja Božje ljubavi. Isti Bog tolerira da ljudi jedni drugima nanose bol ili da bezrazložno trpe bez ičije krivice. On tolerira da i njegov ljubljani Sin bude žrtva ljudske zloće; ne oslobađa ga patnje, ali ga ne ostavlja ni na cjedilu. On i u patnji ljubi Sina, on je *njegov* Bog.⁴⁷ Dok neki protestantski egzegete pretjerano zaključuju iz Isusova krika s križa da je sasvim pao u očaj te umro u totalnom duhovnom mraku, neki katolički egzegete i duhovni pisci nelagodno se osjećaju pred činjenicom zbiljnosti i težine Isusovih patnji. Prema Luki, prva Isusova riječ s križa je: „Oče, oprostí im, ne znaju što čine” (23,24). On time izvršava ono što je učio u toku ministerija: oprašta protivnicima ne gajeći u sebi nikakav stav ogorčenosti, prezira ili osvete. Luka u prizoru Isusova umiranja potiče na osobno pridruženje Isusu. Iz načina kako Isus podnosi nepravednu osudu i njegovih riječi upravljenih Ocu, jedan od razbojnika dobija poticaj da u zadnji čas prihvati zasluženu kaznu i pristane na preranu smrt. Isus ne čeka da razbojnik učini zado-

46 Za egzegezu Ps 22 u starozavjetnom kontekstu usp. M. DAHOOD: *Psalmus I*, New York 1966, str. 136–144. A. WEISER: *Die Psalmen I*, Göttingen 1966, str. 146–153. Za upotrebu ovog psalma u NZ i liturgiji Crkve usp. S. RINAUDO: *I Salmi – preghiera di Cristo e della Chiesa*, Torino 1979, str. 159–167. Na hrvatskom: P. VLAŠIĆ: *Psalmi Davidovi I*, Dubrovnik 1923, str. 370–391. A. ŠKRINJAR: *Poučne knjige Staroga zavjeta*, Zagreb 1972, str. 89–94. C. TOMIĆ: *Psalmi*, Zagreb 1973, str. 72–76. I. ŠTAMBUK: *Psalmi*, Makarska 1975, str. 371–375.

47 Za odnos patnje i otkupljenja iz Božje perspektive usp. J. GALOT: *Il mistero della sofferenza di Dio*, Assisi 1975, str. 162–176.

voljštinu za svoja zlodjela; odmah ga pripušta u svoje zajedništvo. Isus, prema Luki, pred izdahnuće govori: „Oče, u ruke tvoje predajem duh svoj” (23,46). To je citat iz Ps 13,6 gdje starozavjetni patnik moli u nevolji i zahvaljuje za uslišenje. Ova tužbalica iz Staroga zavjeta u Isusovim ustima na dan umiranja znači svijest da ga Otac štiti te preko smrti uvodi u puno izvršenje mesijanskog poslanja. Isus time pokazuje da su ljudske ruke doduše protiv njega, ali je Božja za njega. On predaje ocu svoj *pneuma, ruah* – počelo života i djelovanja, a time i ispunjenu životnu misiju. Pristajući slobodno i svjesno na vlastitu smrt on, prema biblijskom načelu korporativne personalnosti, obuhvaća u sebi svako ljudsko umiranje i osmišljava ljudsku smrt. Iza Isusova izdahnuća svijet će se razilaziti s Kalvarije „bijući se u prsa” (Lk 23,48). U paraboli o farizeju i cariniku udaranje u prsa (Lk 18,13) znak je kajanja i želje za obraćenjem. Pod križem ono je ne samo znak obraćenja nego i religioznog štovanja nevinog Pravednika koji s križa zove na strpljivost i nasljedovanje.

Od Isusovih riječi prema Ivanu skrećemo kratko pažnju na dvije: „Žedan sam” i „Dovršeno je” (Iv 19,28.30). Ivan voli upotrebljavati izraze o Isusu koji imaju površinski i dublji sloj značenja. Tako je u toku ministrija najavljiavao Isusovo *Ego eimi – ja jesam, hypsothēnai* – biti uzdignut; *hydōr zōn* – živa voda. Na križu „Žedan sam” znači najprije fizičku žeđ osuđenika koji trpi strahovite fizičke muke. U 4,34 Isus odgovara na upit apostola, da mu nije tko donio jesti dok su oni bili odsutni, kako je njegovo jelo i piće ispunjavanje volje Očeve. Kad s križa govori da je žedan, on misli na fizičku žeđ, ali ne samo na nju. U 18,11 nazvao je svoju muku i preranu nasilnu smrt čašom koju mu daje Otac. Sada govori da želi tu čašu do kraja ispiti. Tek kad okusi gorko vino smrti, ispunit će do kraja Očevu volju i vlastito poslanje.⁴⁸ Isus je, prema Ivanu, prihvatio ponuđeni ocat, koji je bio osvježavajuće piće izvršitelja smrtne kazne. Kad se tako osvježio, mogao je izgovoriti posljednju riječ „Dovršeno je”. Ovo uzimanje octa pokazuje da je Isus teško patio do posljednjeg časa te da je bio svjestan svoga stanja. Zato ne bi trebalo u ime duhovne Isusove žeđi na brzinu prelaziti preko fizičke žeđi Raspetoga.

U Iv 19,30 „*tetelestai* – dovršeno je” podsjeća na Ps 22,28: „Spomenut će se i Jahvi vratit svi krajevi zemlje.” Tim riječima starozavjetni patnik izriče plod svoje patnje: on će tako hvaliti Boga za udijeljeno zdravlje da će i poganski narodi povjerovati u Jahvinu dobrotu. Time bi Ivan, za razliku od Mateja i Marka koji stavljaju Isusu u usta samo prvi redak ove tužbalice, prerekao te stavio Isusu u usta smisao cijelog psalma.⁴⁹ Isus je pod kraj ministrija najavio da će, kad bude uzdignut, privlačiti sve k sebi (12,32). Prethodno će pokazati da se boji nasilne smrti, ali svjesno na nju pristaje, jer vjeruje da će biti zrno koje pada, trune i donosi novi rod (Iv 12,20–27). Današnji egzegete drže da je to Ivanova prerada tradicijske građe o samrtnoj mucu.⁵⁰ U toku ministrija Isus je vidio da će nasilna

48 Usp. egzegezu Iv 19,28 u R. SCHNACKENBURG: *Das Johannesevangelium* 3, Herder 1976, str. 329–331. R. E. BROWN; *The Gospel according to John*, str. 927–930.

49 Usp. R. E. BROWN, op. cit., str. 931.

Usp D. STANLEY, op. cit., str. 223–268. R. E. BROWN, op. cit., str. 471–480. R. SCHNACKENBURG: *Das Johannesevangelium* 2, Herder 1971, str. 476–489.

smrt biti Očevo uzdizanje Sina i zato će on kao poniženi i odbačeni privlačiti sve k sebi. S križa dovikuje „dovršeno je” kao znak da je ispunio svoje poslanje. Za Ivana Isus umire da dovrši svoju zemaljsku misiju, a to je zadaća koju mu je dao Otac (usp. Iv 14,31; 17,4). On je do kraja ispunja aktivno, ne tek prepuštajući se neminovnom slijedu događaja: s križa predaje voljenom učeniku Majku, koja je simbol crkvene zajednice; on uzima ponuđeni ocat; on predaje duh Ocu i Duha Crkvi s križa.⁵¹

Ivan završava prizor na Kalvariji citatima iz Starog zavjeta koji se ispunjavu uslijed činjenice da vojnici Isusu ne zadaju „samilosni udarac” prebijanja kostiju nego mu probadaju bok. Isus je Jaganjac predan za grijehе svijeta, pashalno janje obnovljenog čovječanstva. On je odbačeni vođa iz Zah 12,10 prema kojemu se mijenja raspoloženje ljudi. U vrijeme kad Ivan piše, zajednica vjernika upire pogled nade i vjere u Probodenoga.

Isusov pogled na vlastitu nasilnu smrt isprepleten je motivima patnje starozavjetnih nevinih patnika koji otkrivaju Boga prisutnog i u vlastitoj patnji. Taj pogled uključuje vjeru i nadu da će Bog patnju preobraziti u izvor trajne radosti. On uključuje i proslavu po uskrsnuću. Zato su apostoli u kerigmi naglašavali da Bog nije mogao svoga miljenika prepustiti truleži nego ga je uskrisio i time ga učinio Kristom i Gospodinom (Dj 2,27.36). Križ Isusov uključuje cijelo pashalno otajstvo i on se mora tumačiti u nerazdruživom jedinstvu s proslavom uskrsnuća: „Gorku knjigu križa razumjet ćemo kako treba, bez padova u zablude, jedino ako je budemo čitali u svjetlu uskrsnuća. U tom svjetlu stvarno se ne nalazi više ništa što bi nas tjeralo na pomisao da Bog šutke odobrava mučenje nevinih.”⁵² Himnom u Fil 2,6–11 prva je Crkva rastumačila nasilnu smrt na križu kao poniženje koje je Otac nagradio uzdizanjem Sina k sebi zdesna i dijeljenjem s njime imena „Gospodin” koji mu kao Bogu pripada.⁵³ Upravo svojom patnjom u nepravednoj smrtnoj kazni i nasilnoj smrti Isus postaje bliz današnjim ljudima, jer se čini da opće ljudsko iskustvo patnje vodi u izričaj Krista adekvatan za naše vrijeme.⁵⁴

Međutim, različiti pristupi pojedinih evanđelista mucu i smrti Isusovoj upozoravaju nas da ne mistificiramo patnju radi patnje. Dorothee Sölle u svojoj knjizi o patnji sarkastično napada „teološki mazohizam”. Kod Pavla koji s kerigmom prve Crkve Isusovu smrt tumači kao umiranje za nas, za naše grijehе (usp. 1 Kor 15,3–5) ima i drugih obrazloženja njegove patnje. Prema Gal 2,20 Isus se predao iz ljubavi za ljude, da bi svi mogli primati posinstvo (Gal 4,4; Rim 8,32). Zato se njegova patnja ne smije tumačiti samo kao zadovoljština za ljudske grijehе.⁵⁵

---

51 Usp. R. SCHNACKENBURG: *Das Johannesevangelium 3*, str. 331–333.

52 G. GOZZELLINO, art. cit., str. 9.

53 Usp. komentar Fil 2,6–11 u J. F. COLLANGE: *L'epître de Saint Paul aux Philippiens*, Neuchâtel 1973, str. 74–97.

54 To posebno ističe L. J. RICHARD: *A Kenotic Christology in the Humanity of Jesus Christ. The Compassion of our God*, Washington 1982, str. 344.

55 Usp. R. SCHNACKENBURG: „Ist der Gedanke des Sühnetodes Jesu der einzige Zugang zum Verständnis unserer Erlösung durch Jesus Christus?” u K. KERTELGE (izd.): *Der Tod Jesu*, str. 205–230.

Ona je sastavni dio njegove cjelovite ljudskosti, jer ne bi bio pravi čovjek da nije patio kao svi mi.

PROSLAVLJENI PATNIK NUDI I TRAŽI SOLIDARNOST S PATNICIMA

Alegorija o sveopćem sudu stoji u Matejevu evanđelju na završetku Isusova ministrija, kao zaključak eshatološkog govora (25,31–46). Takav položaj ove građe pokazuje da je namjerno postavljena kao posljednja Učiteljeva riječ učenicima. Tema poglavlja je ljubav, kao u oprostajnom govoru kod Ivana. Isus je u toku ministrija ljubav prema Bogu i bližnjemu proglasio najvećom zapovijedi te sam pokazivao kako treba ljubiti svakog čovjeka, bez razlike na društveni položaj i etničku pripadnost. Prema ovoj alegoriji ljubav, od koje je on živio i za koju se zalagao, određuje da li su ljudi dobri ili zli. Ako je ljubav njihova aktivna, moralni život će im biti dosljedan a posrtaji oprošteni. Ništa ne može nadomjestiti aktivnu ljubav.⁵⁶

U alegoriji se Isus predstavlja kao Sin čovječji koji će doći kao kralj da sudi žive i mrtve. Kriterij za razvrstavanje među ovce ili među jarce bit će postupci ljudi prema gladnima, žednima, putnicima, nedovoljno obučanima, bolesnima, zatvoreniciima. Sve njih budući kraljevski sudac naziva svojom „najmanjom braćom“ i „ovim najmanjima“ (Mt 25,40.45). U alegoriji nastupa proslavljeni Sin čovječji koji sebi prisvaja vlast da sudi žive i mrtve. To je uskrsli Krist kojemu je Otac nebeski za vjerno obavljenu mesijansku misiju dao svu vlast, *pasa exousia* (Mt 28,18). Ovaj proslavljeni patnik ušao je u stanje iz kojega može pomagati svim ljudima. Misao na Božji sud u biblijskom svijetu uključuje prvenstveno milosno izbavljenje od podmitljivih zemaljskih sudaca te adekvatnu nagradu kakvu nikakvi zemaljski gospodari ne mogu dati. Čovjek podliježe Božjem sudu zato što je stvorenje, a u Kristu koji će biti sveopći sudac Bog je neopozivo zavolio sve ljude i zato će njegov sud biti dodjeljivanje egzistencijalne sreće ali i neizbježne kazne.⁵⁷

Matej u 10,42 donosi Isusovu izreku o doličnoj nagradi svima koji napoje „jednoga od ovih najmanjih samo čašom hladne vode“. To se odnosi na apostole koji će nastupati u ime Isusovo propovijedajući. U 11,25 Isus zahvaljuje Ocu što je njegov pravi identitet „objavio malenima“. To su svi sljedbenici Isusa ukoliko su „siromasi duhom“ (5,3). Oni su *νήπιοι*, neuki, kojima farizeji ne posvećuju nikakvu pažnju, a Isus je ponosan što smije biti njihov Mesija. U 18,1–5 Isus od svih učenika traži da budu ponizni, kao djeca – inače neće ući u kraljevstvo Božje. U 28,10 uskrsli Gospodin traži od žena da poruče njegovoj braći neka podu u Galileju gdje će ga vidjeti živa. Ova mjesta iz prvog evanđelja razlog su da neki egzegete izraze *toutōn tōn adelphōn mou elahistōn* u 25,40 i *toutōn tōn elahistōn*

56 Usp. J. L. MCKENZIE: „The Gospel according to Matthew“, JBC II, str. 107.

57 Pojam Božjeg suda u SP je složen. Usp. J. CORBON – P. GRELOT: „Sud“, RBT, str. 1289–1298.

u 25,45 suzuju na pripadnike Crkve.⁵⁸ Za Mateja, navodno, Isusov pojam „najmanje braće” označava pripadnike Crkve. Drugi smatraju da „najmanja braća” nisu ni svi pripadnici Crkve nego misionari koji u svom djelovanju doživljavaju oskudicu, progonstva, bolesti.⁵⁹ Teško bi bilo prihvatiti da Matej pod tim misli samo na evangelizatore i, eventualno, ostale patnike.⁶⁰ Evanđelja pokazuju da je među čudesno ozdravljenima bio sluga rimskog stotnika u Kafarnaumu (Mt 8,5–13; Lk 7,1–10; Iv 4,43–54), zatim kći ponizne i ustrajne poganke (Mt 15,21–28; Mk 7,24–30). Među onima koji su došli slušati Isusa o blagdanu u Jeruzalemu bili su i Grci (Iv 12, 20–24). Zapovijed ljubavi prema bližnjemu, osvjetljena parabolom o milosrdnom Samarijancu (Lk 10,29–37), ne zna za nacionalne i religijske granice: Isus traži da svi ljudi jedni drugima budu bližnji. Zato su „moja najmanja braća” iz ove alegorije svi ljudi u nevolji: „Isus se identificira s onima kojima se iskazuje usluga pa njihovo vladanje prema ljudima predstavlja njihovo vladanje prema Bogu.”⁶¹

Naslovnik ove alegorije je prva Crkva u koju se, prema Mateju, nije dovoljno uključiti vjerom i krštenjem. Ona može biti njiva u kojoj raste kukolj ili mreža puna svakojakih riba. Zato njezini pripadnici trebaju činiti djela dostojna obraćenja. Za Mateja sama vjera nije sav potrebnii odgovor čovjeka Bogu, već ona djelotvornom ljubavlju treba transformirati učenike i cijeli svijet. Isus koji se ponašao i učio da su svi ljudi pred Bogom jednaki, upravo omogućuje opći sud jednak za sve, po istom kriteriju, a taj je zbiljsko ponašanje prema ljudskoj subraći

58 Tako npr. I. BROER: „Das Gericht des Menschensohnes über die Völker. Auslegung von Mt 25,31–46”, *Bibel und Leben* 11 (1970), str. 273–295. P. CHRISTIAN: *Jesus und seine geringsten Brüder: Mt 25, 31–46 redaktionsgeschichtlich untersucht*, Leipzig 1975. J. FRIEDRICH: *Gott im Bruder? Eine methodenkritische Untersuchung von Redaktion, Ueberlieferung und Tradition in Mt 25,31–46*, Stuttgart 1977.

59 Usp. J. MANEK: „Mit wem identifiziert sich Jesus? Eine exegetische Rekonstruktion ad Matt. 25:31–46”; B. LINDARS – S. S. SMALLEY (izd.): *Christ and Spirit in the New Testament. In Honour of C.F.D.Moule*, Cambridge 1973, str. 15–25.

60 L. SABOURIN: *Il Vangelo di Matteo II*, Roma 1977, str. 961–969, dopušta oba značenja, ali smatra sigurnijim mišljenje da su najmanja braća svi patnici.

O. DA SPINETOLI: *Matteo*, Assisi 1971, str. 569–571 kaže: „Ne radi se toliko o prirodnom stanju koliko o slobodnom prihvaćanju, radi kraljevstva nebeskog. 'Maleni' su i 'slabi' koji su dobrovoljno takvi postali; nisu razbaštinjeni ili siromasi uopće. Isus govori o 'ovim malenim' (25,40–45) ukoliko su njegovi učenici bez razlike (10,42). Svi koji hrane, smještaju, oblače, pohađaju u bolesti ili zatvoru kojeg Isusova učenika, primaju zasluženu nagradu. Ova se tvrdnja može osvjetliti misionarskim govorom (Mt 10,9–20) te tekstovima iz Pavla i Dj (16,15; 28,30–31). Oni koji su hladni na potrebe učenika, uskratili su uslugu Kristu i zaslužuju osudu. Pouka se prije odnosi na vjeru nego na ljubav, ali je i ljubav jednako dodirnuti.

Evanđelist govori unutar zajednice pa izgleda kao da djela ljubavi sužava jedino na vjernike, ali se njegova misao ne zaustavlja na njima. Kao što je Isus dao život za sve koji su u oskudici, za siromaha, ponizne, grešnike svih grupa i porijekla, na isti način se trebaju ponašati i njegovi sljedbenici. On se identificira sa svojim poslanicima, ali se osjeća bliz onima koji su mu sličniji tako da smatra učinjenim sebi sve što je učinjeno njima.”

61 J. L. MCKENZIE, art. cit., 107. Usp. J. JEREMIAS: *Die Gleichnisse Jesu*, Göttingen 1970, str. 204–207. On ovu sliku zove mašalom apokaliptičke objave. Kod pogona se prema ovom mašalu događa opravdanje na temelju djelotvorne ljubavi. Slično E. SCHWEIZER: *Das Evangelium n. h. Matthäus*, Göttingen 1976, str. 310–313.

u nevolji. U ovoj alegoriji nastupa predegzistentni Sin Očev koji je svojim utjelovljenjem i mukom iskusio patnju svakog čovjeka a sada se kao proslavljeni patnik poistovjećuje sa svim patnicima svijeta.⁶² Isus je sav postojao za druge i kao sveopći sudac suditi će ljudima prema tome kako su postojali za druge. „Izjašnjavajući se solidarnim s oskudnicima i nazivajući ih svojom braćom, vrhovni sudac nastupa kao kralj. Ovo podsjeća da je u Izraelu kao i kod susjednih naroda kralj prije svega branitelj prava i time vjerni zaštitnik siromaha, slabih i ugnjetenih. Pravda koju on treba osiguravati u isto je vrijeme milosrdna sućut i nježna briga... Isus se svojim suvremenicima predstavio kao Božji glasnik, poslan da naviješta siromasima radosnu vijest o Božjem kraljevstvu; njegova briga za siromahe, nesretne i slabe bila je znak, od kojega je njegovo poslanje, osvjetljeno obećanjima Izaijine knjige, dobivalo pravi smisao. Tako se objavljivalo kraljevstvo pravde i sućuti koje po čistom milosrđu i sasvim besplatnoj ljubavi Bog želi uspostaviti u prilog svima razbaštinjenim ovoga svijeta. Solidarnost između Isusa i onih koji su u potrebi stvara između njega i njih tako usku vezu da ih naziva svojom braćom te izjavljuje da će njemu biti učinjeno ono što se učini njima za pomoć. Crkva ne smije zaboraviti ovu pouku. Ona nastavlja Kristovo poslanje.”⁶³ Ovo solidariziranje proslavljenog Krista sa svim vrstama patnika nije samo njihova utjeha nego i zadatak samoj Crkvi te svima ljudima. Najveću uslugu činimo u ime Isusova ljudima u patnji ako otklonimo njen uzrok. Zato bi krivo bilo u njegovo ime mistificirati fizičke i duševne patnje kao da je čovjek puni čovjek i vjernik tek kad je u stalnoj tjeskobi.

Znak Isusove solidarnosti s patnicima su i blaženstva. Kod Mateja je 9 blaženstava: Isus nudi trajno prijateljstvo i puni rascvat osobe uz Boga svima koji su siromasi duhom, ožalošćeni, krotki, gladni i žedni pravde, milosrdni, čisti srcem, mirotvorci, progonjeni, pogrdivani (Mt 5,3–11). Blaženstva su srž Isusova moralnog zakona, ona su ponuda i poziv, obećanje i garancija njegovim sljedbenicima i svim ljudima. Iz Matejeve redakcije blaženstava za našu temu važni su „ožalošćeni” materijalnim i moralnim nesrećama, a osobito neizbježnim i neotklonjivim stanjima.⁶⁴ Kod Luke su blaženstva formulirana u drugom licu jednine kao izravna oslovljavanja te sadrže četiri „blago” i četiri „jao” (Lk 6,20–26). Osnovni „blago” upućen je pravim siromasima (ne „siromasima u duhu”) jer je njihovo kraljevstvo nebesko, a osnovni „jao” uperen je bogatašima zato što imaju svoju utjehu. Istina je da su „siromasi, zaplakani, zamrženi, progonjeni” ovdje prvenstveno Isusovi sljedbenici, jer je i sam Isus siromašni i osporavani prorok. Ali su u ovim Božjim siromasima na temelju starozavjetne pozadine prisutni i svi patnici koje jedini Bog pravo razumije i ljubi. Isusovi „jao” u Lukinoj verziji blaženstava nisu prvenstveno prijetnja bogatima zbog bogatstva nego proročki pozivi na obraćenje, jer nikakva materijalna sigurnost i radost ne usrećuje čovjeka trajno.⁶⁵

62 Usp. E. BRANDENBURGER: *Das Recht des Weltenrichters. Untersuchung zu Matthäus 25,31–46*, Stuttgart 1980, str. 129–131.

63 J. DUPONT: „L’ Eglise et la pauvreté” u G. BARAUNA: *L’ Eglise de Vatican II*, Paris 1966, str. 339–372, citat sa str. 372.

64 Usp. O. DA SPINETOLI, op. cit., str. 112–113.

65 Usp. W. GRUNDMANN, op. cit., str. 141.

VJERNIČKA PATNJA U CRKVI I ZA CRKVVU

Pavao je za vrijeme prvog misijskog putovanja zajedno s Barnabom u Listri čudesno ozdravio čovjeka koji od djetinjstva nije mogao hodati. Pogani su se na to strčali, Bamabu proglasili Zeusom a Pavla Hermesom te su im htjeli na gradskim vratima žrtvovati bikove. A misionari im rekoše: „Ljudi, i mi smo smrtnici baš kao i vi” – *kai hēmeis homoiopatheis esmen hymin* (Dj 14,15). Oni najoštrije osuđuju idololatriju – namjeru ljudi da ih hvale poput bogova. Svoju pripadnost ljudskoj vrsti izriču pridjevom *homoiopathēs*. Iako je pridjev ovdje upotrijebljen s prvotnim značenjem „jednake vrste, ljudsko biće”, ipak je u njegovu korijenu glagol *pathō* te imenica *pathēma* (patiti, patnja). Istim pridjevom govori Jak 5,17 da je Ilija bio *homoiopathēs hēmin* – „čovjek kao i mi” pa je Bog uslišio njegove molitve. Bio je podvrgnut istoj sudbini kao i mi,⁶⁶ doživio je iste ljudske granice.⁶⁷ Ovaj primjer Ilije koji je podnosio istu patničku sudbinu kao i ostali ljudi nalazi se u odsjeku 5,7–18 gdje je riječ o vjerničkoj strpljivosti u životnim nevoljama i molitvi. U tom se odsjeku nalazi i rečenica: „Pati li tko među vama, neka moli” – *kakopatheis tis en hymin, proseuhesthō* (5,13). *Kakopathein* ovdje znači neizbježivu patnju ljudskog života: ako je netko neizlječivo bolestan, ako je učinio neizbrisivu pogrešku koje se stidi, ako doživljava poniženja i uvrede od kojih ne može pobjeći – neka moli. Poput Isusove molitve u smrtnoj agoniji vjernička molitva ovdje ima za svrhu traženje i prihvaćanje volje Božje o sebi. Istim izrazom *kakopatheō* prikazani su u 2 Tim 2,9 sužanjski bolovi Pavla te u 2 Tim 4,5 misionski napori Timoteja. Uvijek se radi o patnji koja se ne može otkloniti, ali se može učiniti vjernički sadržajnom.

Prema Matejevoj redakciji jedno od blaženstava jest krotkost (*hoi praeis*), a sam Isus zove k sebi umorne i opterećene (Mt 11,28–29), jer je on krotak (*praüs*) i skroman (*tapeinos*) srcem. U 1 Tim 6,11 stoji popis kreposti Božjeg čovjeka: pravednost, pobožnost, vjera, ljubav, postojanost, krotkost (*praüpatheia*). Blaženstvo o krotkima kaže da će oni baštiniti zemlju. To je motiv iz Ps 37,11. Krotki su u Starom zavjetu sinonimni siromasima koji, ako svjesno prihvaćaju svoje stanje, uživaju posebnu Božju naklonost i sigurnost u Obećanoj zemlji. Isus koji se predstavio kao krotki, bez straha da će ga tko raskrinkati za skrivene pogreške, zove na krotkost i svoje sljedbenike u znak da prihvaćaju vlastito stanje i da se poput njega u svim životnim teškoćama oslanjaju na Boga. Zanimljivo da u 1 Tim 6,11 postojanost i krotkost stoje jedna uz drugu: „Postojanost pretpostavlja izvjesnu tvrdoću pa je Božji čovjek treba ublažavati krotkošću.” *Praüpatheia* je biblijski *hapax legomenon*, sinoniman s *praütēs*. Sam se Isus pokazao uzorom te kreposti (Mt 11,29) a krotke je nazvao blaženima (Mt 5,5). To je krepost dobrog pastira koji traži izgubljenu ovcu i stavlja je na svoja ramena pri povratku (Lk 15,1–7). Takav pastir onima koji su skrivali pomaže da se pridignu (Gal 6,1; 2 Tim 2,15). Tko je krotak, zna pružiti drugi obraz onome koji ga udara (Mt 5,39). On zlo zna pobje-

66 Usp. komentar Jak 5,17 u J. CANTINAT: *Les Epitres de Saint Jacques et de Saint Jude*, Paris 1973, str. 255–256.

67 Usp. J. ADAMSON: *The Epistle of James*, Grand Rapids, Mich. 1976, str. 200–201.

divati dobrim (Rim 12,21)."⁶⁸ Krotkost je vjerničko prihvaćanje nevolja koje su sastavni dio života.

Prva Petrova poslanica sadrži brojne tekstove o vjerničkom gledanju na patnju. Ovdje ne možemo ulaziti u patnju koja je nametnuta progonom ili je posljedica čovjekove osobne krivnje (1 Pt 2,20; 3,17; 4,15–19). U odlomku 2,18–25 sveti pisac govori o kršćanskim robovima u društvu koje ropstvo smatra normalnim, kod gospodara koji nisu prihvatili kršćanstvo. Bilo je to vrlo delikatno pitanje, jer su kršteni robovi u Crkvi bili tretirani kao prava braća i sestre u Kristu, a u društvu su morali obdržavati drugačije norme. Ni kršćanski gospodari nisu mogli odmah pustiti na slobodu svoje robove, jer bi oslobođeni naglo ostali bez posla.⁶⁹ U tom kontekstu autor potiče kršćanske robove: „Robovi, budite sa svim poštovanjem pokorni gospodarima, ne samo dobrima i blagima nego i naopakima. To je uistinu milost, ako tko radi savjesti, radi Boga podnosi nevolje trpeći nepravedno... Ako dobro čineći trpite pa to strpljivo podnosite, to je Bogu milo. Ta na to ste i pozvani, jer i Krist je trpio za vas i ostavio vam primjer da idete stopama njegovim” (2,18–19.21). U nastavku odlomka, koji je krsni himan prve Crkve, Krist je prikazan kao nevini i strpljivi Sluga Božji, čijim su modricama ljudi izliječeni, a vjernici mu se obraćaju kao pastiru i čuvaru svojih duša. Isus je patio nevini u prilog svim patnicima. On je posvetio njihovu neizbježnu patnju, pa tko trpi nasljedujući njega, patnja mu s Kristom i po Kristu postaje religiozno vrijedna.

Nakon pareneze upućene robovima slijedi u 1 Pt pareneza ženama i muževima. zatim načelo koje se tiče svih: „Budite svi jednodušni, puni suosjećanja i bratske ljubavi, milosrdni i ponizni” (3,8). Pridjev *sympathês* prevodi se u nas kao „suosjećajnost”, ali on u sebi sadrži i značenje supatnje, aktivne sućuti. Istraživači su ustanovili da su jednodušnost i suosjećajnost bile na popisu kreposti koje su putujući grčki filozofi prvog stoljeća n.e. propovijedali svojim sunarodnjacima. Kršćanstvo ih je usvojilo dajući im dublji sadržaj, jer je razlog jednodušnosti jedan Bog koji dopušta Crkvi da sudjeluje u njegovoj jednosti, a razlog suosjećajnosti je Krist Isus koji je prvi aktivno suosjećao s ljudima i dao primjere strpljive patnje. Tko vjernički gleda i prihvaća patnju, pati s drugima i za druge u Crkvi i svijetu.

Odlomak 3,13–4,6 govori o patnjama kršćana u svijetu koje su dijelom posljedica progona, dijelom rezultat putničkog obilježja kršćanske zajednice koja putujući svijetom vrši svoje poslanje, svjesna da joj je prava domovina u nebu (usp. 1 Pt 1,17: *ton tês paroikias hymôn hronon anastrafête* – „vrijeme svoga proputovanja proživite u bogobožnosti”). U tom kontekstu stoji: „Dakle, budući da je Krist trpio u tijelu, i vi se oboružajte istim mišljenjem – jer tko trpi u tijelu, okanio se grijeha – da vrijeme što vam u tijelu još preostaje proživite ne više po ljudskim požudama nego po Božjoj volji” (4,1–2). Iako sveti pisac ohrabruje čitaoce za strpljivo podnošenje patnji koje su posljedica nepravednih vjerskih progona, on daje elemente za kršćansku teologiju svake patnje. Isus patnik uzor je svakog podnošenja patnje. Krist je nevini patnik u kojem je patio Bog koji ljubi.

68 P. DE AMBROGGI: *Le epistole pastorali*, Roma 1964, str. 169.

69 Usp. H. L. SCHELKLE: *Die Petrusbriefe. Der Judasbrief*, Herder 1970, str. 78–87.

„Oni koji se žale na patnju, smatraju da je nisu zaslužili i drže je za kaznu koja im je nepravедno nametnuta, načelo o nevinosti Boga koji je prva žrtva patnje trebalo bi im pomoći da razumiju kako patnja i kušnja nisu u Božjem planu porcija za krivce nego su zapravo nevinost i svetost pozvane s patnjom na otkupljen-sko djelo.”⁷⁰

Poslanica Hebrejima prikazuje Isusa kao velikog svećenika koji je za ljudsku subraću prinio samoga sebe Ocu nebeskom te time ispunio i nadmašio starozavjetne žrtve. Prema ovoj poslanici prvi svećenički čin Sina jest samo utjelovljenje. Jedan od bitnih aspekata Isusova svećeničkog posredovanja između Boga i ljudi jest i iskustvo ljudske patnje. U prvom dijelu uspoređuje se Krist s anđelima: „Njega, za malo manjeg od anđela, Isusa vidimo zbog pretrpljene smrti slavom i čašću ovjenčana, da milošću Božjom bude svakome na korist što je on smrt okusio” (2,9). Cijeli odlomak 2,5–9 govori o tajni Krista kao poniženog i uzvišenog čovjeka.⁷¹ Na Isusu, koji se utjelovljenjem odrekao veličine Sina Božjega te kao čovjek postao niži od anđela i umro u prilog svim ljudima, ispunjava se starozavjetno proročanstvo iz Ps 8,5–7 o veličini čovjeka: „Iz događaja dakle izlazi da se ljudski poziv, naznačen u Ps 8, ispunjava po Isusovoj muc i proslavi te da je primio toliku i takvu naznaku u Pismu radi predviđene proslave Isusa. Božja briga o čovjeku („Što je čovjek da ga se spominješ?”) dobiva puno tumačenje i u Isusovoj egzistenciji. Tek tada otkriva se misterij čovjeka.”⁷² Isusovo iskustvo ljudske patnje i smrti smanjuje gorčinu svake ljudske patnje i umiranja.

Na početku smo naveli zaključnu rečenicu iz odlomka 2,14–18 u kojem se govori o Kristovoj solidarnosti s ljudima, jer je po svojoj smrti postao milosrdni i ovjerovljeni veliki svećenik, sposoban pomagati iskušavanima, nakon što je i sam trpio. Iskustvo patnje učinilo ga samilosnim (*eleēmōn*), a trajna bliskost s Ocem nebeskim ovjerovljenim (*pistos*) posrednikom između ljudi i Boga. Milosrđe i vjernost, *hesed we’emet* prema Starom zavjetu dva su ključna svojstva za sklapanje saveza. To su Božja svojstva koja su potpuno ostvarena u Kristu, jer je po njemu Bog do kraja milosrdan i vjeran prema ljudima, a u njegovoj žrtvenoj poslušnosti, ljudi su dosegli najviši stupanj vjernosti prema Bogu. Zato je on savršeni posrednik i jedini veliki svećenik novoga saveza. On koji je patio može patnju ljudske subraće prinostiti Bogu i učiniti je plodnom. „Ta nemamo takva velikog svećenika koji ne bi mogao biti supatnik u našim slabostima (*sympathēsai tais astheneiais hēmōn*), nego poput nas iskušavana svime, osim grijehom” (4,15). Proslavljeni patnik može sada aktivno suosjećati s vjernicima u patnji. Ne samo da se psihološki uživljava u ljudske kušnje i nevolje, nego ih zajedno s ljudima podnosi. On koji je kušnju izdržao krijepti iskušavane na zemaljskom putovanju. Iz ovog nauka Poslanice Hebrejima naziremo kristocentričnost vjerničke patnje, ali i njenu eklezijalnost. Isusovo *sympathēsai* sa svim ljudima, a posebno s onima koji su mu vjerom i kršte-

70 J. GALOT, op. cit., str. 169.

71 Usp. O. MICHEL: *Der Brief an die Hebräer*, Göttingen 1975, str. 133–142. A. VANHOYE: *Exegesis epistolae ad Hebraeos Cap. I–II*, Romae P.I.B. 1968, str. 149–173.

72 A. VANHOYE, op. cit., str. 167–168.

njem životno pridruženi, traži solidarno ljudsko i kršćansko *sympathêsai*. I to ne samo sućut toplih riječi, nego aktivno nošenje tuđeg bremena (usp. Gal 6.2).

Pavao u 1 Kor 12–14 donosi veliki odsjek o karizmama u tijelu koje je Crkva. Karizme su darovi Duha na službu braći u Crkvi. Najraširenija i najpotrebnija jest ljubav. Ljubav je velikodušna i dobrostiva, ne traži svoje, svemu se nada, sve podnosi (1 Kor 13,4.5.7). U kontekstu pouke o karizmama, po kojima su vjernici u Crkvi jedni drugima potrebni i kadri pomagati. Pavao iznosi eklezijalnost vjerničke patnje: „Ako trpi jedan ud (*eite pashei hen melos*), trpe zajedno svi udovi; ako li se slavi jedan ud, raduju se zajedno svi udovi” (12,26). Patnja jednoga tiče se svih i radost jednoga radost je svih u Crkvi. Zato nismo dovoljno Crkva u vremenu i prostoru ako zajedno ne patimo jedni za druge i za svu Crkvu. Pavao ovdje pod patnjom jednog uda može misliti i na nered u korintskoj mjesnoj Crkvi. Tamo su se pojavila strančarenja, neredi na svetoj gozbi, moralni ispadi. On ovim hoće reći da moralnim ranama pojedinci ranjavaju svu zajednicu, a zajednica bi trebala svojom ljubavlju i primjerom poticati takve članove na obraćenje. U Rim 8,17 Pavao upozorava sve pripadnike Crkve da s Kristom zajedno patimo na putu zemaljskom, kako bismo s njime bili proslavljeni i zadobili posinstvo u eshatonu. To je činjenica i zadatak. Odatle izvire suotkupiteljska vrijednost vjerničke patnje u svijetu i u Crkvi. Činjenica da sada kao ljudi moramo i možemo trpjeti dobiva iz Kristove patnje utješno obilježje, jer je zalog punog posinstva i eshatona u koji Bog vodi svijet.⁷³

---

73 Usp. komentar Rim 8,17 u okviru odlomka 8,17–30: C.E.B. CRANFIELD: *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Romans I*, Edinburgh 1975, str. 402–408. E. KÄSEMANN: *Commentary on Romans*, Grand Rapids, Mich. 1980, str. 225–229. H. SCHLIER: *Der Römerbrief*, Herder 1977, str. 249–256.

ZAKLJUČAK

Isus je s poštovanjem susretao siromahe, bolesne, grešne i sve vrste patnika. Sam je odabrao biti siromah i bio je sretan što ga Otac šalje da bude Mesija malenih, siromašnih i zapostavljenih. U ime Očeva opraštao je grijehe i ozdravljao bolesne da pokaže konkretnu ljubav Božju prema konkretnim ljudima.

Najviše je pridonio ljudskijem podnošenju patnje pristavši na preranu i nasilnu smrt u znak dosljedne ustrajnosti na putu koji mu je Otac zacrtao. Objavljivao je patnicima da ih Bog i u patnji ljubi, a i sam se pateći izručio Ocu. Iako mu je na križu bilo teško, predao je Ocu svoj duh te vidio da iz njegove muke Otac počinje sabirati novi narod Božji. On kao proslavljeni i uskrišeni patnik pokazuje punu solidarnost sa svima patnicima, a na kraju vremena svim ljudima sudit će prema tome kako su se ponašali prema subraći u patnji.

Onima kojima je patnja neizbježna, koji su bez nade u ozdravljenje i izlazak iz tjeskobe, nudi religiozno osmišljenje njihovih muka. Od svojih vjernika traži da svoje tegobe pridruže njegovima, da pate zajedno s njime, za Crkvu i za sve ljude. Traži da budu zbiljski supatnici, zauzeti za konkretne ljude u mucu. Isusova muka ne bi smjela biti povod mistifikaciji patnje kao takve. Nasljedovati Isusa u patnji znači podnositi ono što koga snađe kao sastavni dio njegove ljudske kontingencije i Očeva plana o njemu i njegovima.